

iznutra, kapelica, kipova itd. — Na koncu je podrobni i iscrpivi registar svih imena osoba i mjesta, tako te se knjiga s lakoćom može upotrebiti, čim je tko ustreba.

Posao dra. Podlake hvale je vrijedan. Kako bi bilo korisno i potrebno, da se i kod nas ovakovo djelo započne. Gosp. Bartl je započeo s „Turopoljskim župama“. Poželjno bi bilo da se u tom poslu sistematski naprijed pođe.

Dr. K. Dočkal.

Höller, Dr. Joseph C. S.-S. R.
Die Epiklese der griechisch-orientalischen Liturgien. Ein Beitrag zur Lösung der Epiklesisfrage. Beč, Mayer, 1912. U vel. 8°, str. XX. i 140. Cijena K 2'80. uvez. 4.

U dobar čas, tek malo prije bečkog euharističnog kongresa, na kojem sâm učeni pisac ima držati poseban izvještaj o epiklezi, izašla je ova veoma temeljita i u mnogom pogledu uzorna monografija o toj savremenoj temi kao 9 svezak zbirke: Studien und Mitteilungen aus der kirchengeschichtlichen Seminar der theologischen Fakultät der k. k. Universität in Wien². Kod Hrvata već je pokojni Dr. Fra Ivan Marković O. F. M. ovo liturgično pitanje sa dogmatskog gledišta upravo klasično obradio u svom opsežnom djelu „O Evkaristiji s osobitim obzirom na epiklezu“ (Zagreb 1894.³). Kraj svega toga kraći spis Dra. Höllera, koji se jedino epiklezom bavi, dobro nam je došao, u koliko novim podacima i s novoga gledišta osvjetljuje i razbistruje ovo s početka kršćanstva tako jasno i tek iza potonjih stoljeća zamršeno pitanje, što ga neki smatraju upravo najtežim problemom i gordijskim čvorom liturgične znanosti.

Dok prijašnji stručnjaci gledaju većinom samo dogmatsku stranu epikleze ter i patrističku gragju prosuđuju ponajviše s dogmatskog staništa, Dr. Höller punim pravom razlikuje, dogmatsko pitanje, koje nam negativno razlaže sadržaj epikleze, t. j. što sve nije epikleza i što ne može biti, i čisto historično pitanje o postanku, preinaki, razvitku i različitom shvaćanju epikleze (str. VII.—IX. Od dosljedno provedenog

proučavanja epikleze sa genetičko-historičkog gledišta nada se pisac sa nekim modernim stručnjacima pozitivnom riješenju preostalih poteškoća, premda si u čednosti svojoj ne laska, da je već našao takovo rješenje, što će svakoga potpuno zadovoljiti.

Spomenimo ipak, da je djelo vanrednom marljivošću i vještinom izragjeno bez polemičkog smjera i bez ikakvih predrasuda. Već bogata i najnovija stručna literatura navedena na str. XIII.—XX. jamči nam za savjestnost i svestranost piščevih razlaganja. Isto potvrđuje i činjenica, da je autor od g. 1895., kada je napisao svoju doktoratsku disertaciju o epiklezi, neprestano posvetio osobitu pažnju tomu pitanju, o kojem on sam poznaje do 40 različitih iznesenih mišljenja.

Knjigu je svoju pregledno razdijelio u pet poglavlja. U prvom poglavlju prikazuje nam stanovište, što ga je rimska Crkva od početka ove bogoslovne raspre, t. j. onamo od 13. stoljeća zauzela obzirom na epiklezu istočnih liturgija (str. 5.—24.). Iz nanižanih izvjava rimskih papa, koje se završuju naukom tradicionalnom, što ju je papa Pijo X. 26. prosinca 1910. opet istakao proti poznatom članku princa Maksu „Pensées sur la question de l' union des Eglises“, pisac pravom zaključuje: „Apostolska Stolica nije nikad pristala na to, da bi se epiklezi, bilo napose, bilo u zajednici s riječima Kristovim: Ovo je tijelo moje . . . pripisala ikakva moć posvećujuća“ (str. 24.). Ujedno razabiremo i koncilijantno stanovište, što ga rimska Crkva u prosugivanju istočne epikleze zauzimalje sve dotle, dok istočnjaci prema tradiciji samih istočnih Otaca tumače prizivanje Duha Svetoga u pravovjernom smislu te ne nijeću, da su jedine riječi Kristove bitna forma oltarskog otajstva.

Položiv tako neuskolebiv dogmatski temelj svojim daljnjim istraživanjima Dr. Höller u drugom poglavlju pravi o krivim tumačenjima epikleze (str. 25.—56.). Redom se bavi krivim nazorima nesjedinjenih istočnjaka, protestanata i starokatolika te nekih katoličkih učenjaka. Nesjedinjeni, kojih pregji prije utvrđenog raskola nijesu znali za kakovu kontroverzu s Latinima u ovom pogledu, počevši od 14. vijeka ističu nesu-

glasje svoje i razilaze se sami u dva pravca. Pristaše starijeg pravca kao n. pr. Nikola Kabazila, Simeon solunski, Izidor kijeviski prije postignute unije, Marko Eugenik, Jeremija II., jednako se oslanjaju na potrebu riječi Kristovih kao i na tobožnju potrebu prizivanja Duha Svetoga posebnom epiklezom za konsekraciju euharističnih prinosa. Ovo mnijenje ni danas nije posve iščeznulo. Zastupaju ga neki iskreni prijatelji unije, među kojima treba istaknuti revnog liturgičnog spisatelja Aleksu pl. Malceva. Nesjedinjeni bogoslovi modernog pravca pripisuju konsekratorsku moć jedinjoj epiklezi. Tu zabludu uči vjeroispovijest Petra Mogile odobrena od svih nesjedinjenih patrijarka. Nju brane i vladike na sinodama jeruzalemskoj (g. 1672.) i carigradskoj (g. 1672.) i melkitski patrijarka Kyrillos kraj prigovora maronitskog patrijarke Stjepana u početku 18. stoljeća. Iz jednog izvještaja šibeničkog biskupa Donadoni-a nadbiskupu zadarskom Zmajeviću razabiremo istu krivu nauku kod dalmatinskih Srba. U 19. stoljeću očituje se taj skrajnji pravac osobito u odgovorima carigradskih patrijarka Antima VI. i Antima VII. papama Piju IX. i Leonu XIII. Sada je ta kriva nauka već prešla i u katehetske i nastavne knjige nesjedinjenih.

Kraj mržnje prijašnjih protestanata na rimsku liturgiju nije čudo, što su ovi nauku istočnjaka o epiklezi izrabili proti katoličkoj nauci, koju Harnack toliko iskrivljuje, te sv. Grguru Velikom pripisuje shvaćanje Očenaša kao tobožnje posvećujuće misne molitve. — Kod starokatolika gledao je Watterich formu Euharistije u samom obredu blagoslova kruha i vina bez riječi Kristovih i bez epikleze, i time je, kako dobro primjećuje ruski bogoslov Goeken, drug učenjaka Malceva, cjelokupnoj zapadnoj i istočnoj Crkvi prišivao tisućljetnu veliku zabludu.

U dobroj nakani, ali krivim putem, htjedoše i neki katolički učenjaci onamo od 16. stoljeća proti tradiciji samih grčkih Otaca izgladiti opreke u nauci o formi Euharistije, zahtijevajući i riječi Kristove i posebnu epiklezu za konsekraciju. Amo idu Catharinus, Cheffontaines, Le Quien, Troutée, Renaudont, Le Brun. Po

subjektivističnoj nauci Schell-ovoj Latini posvećuju tijelo Kristovo riječima Kristovim, nesjedinjeni istočnjaci epiklezom, sjedinjeni pak opet riječima Kristovim, ako naime pobude tu nakanu. Slične nazore brani Rauschen u svom spisu o Euharistiji i pokori.

Odbivši sve te nazore, koji nijesu ništa drugo nego magni passus extra viam, Dr. Höller u trećem poglavlju bavi se dvjema prethodnim i veoma zamašnim pitanjima, razlažući, kako je sam Krist kod zadnje večere konsekrirao svojim riječima: Ovo je tijelo moje . . . , i kako prema tomu i misna konsekracija ne može imati druge bitne forme (str. 57.—74.). Po Dru. Pohle-u ova je istina „proxima fidei saltem“. Potvrđuju je sv. Oci Ambrozije, Zlatousnik, Ivan Maron i sve liturgije, u koliko ističu centralni položaj onih riječi Kristovih u misnoj žrtvi. Vrijednost ovih dokaza raste time, što nema posebne epikleze u nekim istočnim liturgijama, i što u grčkoj liturgiji puk iza glasno izrečenih riječi Kristovih odgovara: Amen, jer sâm Besarijon tumači ovdje tu riječ kao čin vjere u konsekraciju. Dr. Höller navagja i više saborskih, papinskih i drugih crkvenih izjava uz nauku katoličkih bogoslova o konsekratorskom značaju riječi Gospodnjih.

Četvrto poglavlje nosi naslov: „Nedovoljna rješavanja pitanja o epiklezi“ (str. 74.—105.). Teškoća i tobožnja nemogućnost dovoljnog rješavanja, koju ističu neki moderni bogoslovi, nalazi jasan izraz u mnogobrojnim pokušajima pravovjernog tuvačenja epikleze. Pisac nabraja četiri glavne vrste takovih pokušaja: 1. t. zv. dogmatsko rješavanje pomoću dramatičnog lokalnog i vremenog protezanja jednog istog časovitog otajstva u liturgiji, koja odnosi epiklezu ne na čas, u koji ju svećenik izučuje, nego na prijašnji čas konsekracije, za koji ju izučuje, pošto ju nije mogao zgodno uplesti u koji prijašnji dio kanona. Tako od prilike tumače epiklezu Besarijon, Franzelin, Atzberger, Gutberlet, Pohle, Lingens, Schanz, Naegle, Marković, Salaville. Istaknuv poteškoće i dvojbe proti ovoj teoriji pisac prelazi na branitelje

2. t. zv. pričesne teorije, prema kojoj Crkva moli u epiklezi Duha

Svetoga, da učini ovaj (već prije posvećeni) kruh mističnim tijelom Kristovim po pravim plodovima slijedeće svete pričesti. Amo spadaju Torkvemada, Suarez, Belarmin, Lugo, Arkudius, Scipion Mafei i sjedinjeni patrijarka sirski Rahmani, koji se oslanja na sličnu molitvu Duha Svetoga u „Oporuci Gospodina našega“. Još je nedostatnije treće rješavanje Dra. Henke-a i Dr. Oswalda na temelju naknadne intencije obzirom na konsekriranje, izrečene po epiklezi. Takova nakana morala bi svakako preteći samu konsekraciju. Na 4. mjestu slijede posebni nazori raznih bogoslova (Bossuet, Cienfuegos, Franz, Laemmer, Scheeben, Hoppe, Probst, Lehmkuhl, de Waal, Bergier, Cabrol, Fr. Schmid), koji donekle nadovezuju na prijašnje teorije ili sa Drom Pohle-om preporučuju spajanje dogmatskog i pričesnog tumačenja.

U zadnjem poglavlju (str. 106—134.) pisac na temelju savjesnog ispregijavanja mlagjih i starijih formula epikleze veoma vješto i uspješno kuša, da prokrči put do takova riješenja, koje bi nas donekle moglo zadovoljiti. Megju najstarije liturgije, veli on, spadaju svakako liturgija apostolskih konstitucija i sirska liturgija sv. Jakova ili jeruzalemska. Prva od ovih liturgija u epiklezi moli Boga, da pošalje Duha Svetoga, koji neka pokaže ili očituje (*ἀποφάνη*) ovaj kruh kao tijelo Kristovo . . . „da se pričesnici po zajednici toga tijela utvrde u pobožnosti . . .“ Riječ „kruh“ znači dakle ovdje „posvećeni euharistični kruh“, što u ostalom bijaše posve običajno u liturgiji prvih vijekova. Tako nestaje svake dogmatske poteškoće. Sličan je smisao u epiklezi najstarije sirske liturgije sv. Jakova: „Mitte super nos et super haec oblata Spiritum S. tuium, ut illa b e n s o s t e n d a t m y s t e r u m h o c c o r p u s v i v i f i c u m . . . , f a c i a t , u t s i s a c c i p i e n t i b u s i p s u m i n r e m i s s i o n e m p e c c a t o r u m . . .“ Sirska izvorna riječ *nechve* posve isto znači što i *ἀποφάνη* te ni jedna ni druga u ovom kontekstu ne može značiti „učiniti“, nego samo „pokazati, pojaviti, očitovati“. Ovo shvaćanje veoma jasno

potvrđuje patrijarka sirski Ivan Maron, dapače i protestantski liturgični pisci Daniel i P. Drews kao i katolički bogoslovi Probst, Hefele, Bickell, Marković. Kraj svih potonjih preinaka jedne i druge epikleze nije se posve zameo trag prvobitnom shvaćanju njihovu, kako to dr. Höller dalje dokazuje na temelju t. zv. liturgije sv. Prokla liturgičnog spisa nesjedinjenog viadike Nikole metonskoga († 1190.) i jednog citata pseudoklementinske liturgije iz spisa ljutog neprijatelja unije Marka Eugenika.

Odgajajući megjutim novu potvrdu iz starije liturgije Bazilljeve *ἀναδείξει* (= *ἀποφάνη*) pisac prelazi na tumačenje „najtežeg pitanja, kako je diljem vijekova došlo do bitne promjene u tekstu epikleze“. U tu svrhu ističe svoju hipotezu, koja se oslanja na ove točke: 1. U vrijeme t. zv. tajne discipline nije bilo službeno napisanog teksta liturgije, te kod usmenog kazivanja liturgične epikleze moglo se lako dogoditi, da se taj tekst raznim sinonima, embolizmima i parafrazama proširio, odnosno i bez zle namjere promijenio. 2. I kasnije, dok nije bilo tako strogog nadzora u pogledu liturgičnog teksta, mogio se isto iz istih razloga dogoditi; 3. to lakše, što riječ *ἀποφάνειν* u drugom kontekstu može značiti takogier „učiniti“. Faktičan primjer za takovu bitnu promjenu teksta epikleze pružaju nam starije i mlagje verzije t. zv. liturgije sv. Bazilija, u kojoj je riječ *ποιήση* (*ποίησις*) tek kasnije pridošla prijašnjim izrazima „*ἐδλογήσαι καὶ ἀγιάσαι καὶ ἀναδείξαι*“,²⁾ kako čitamo u jednom rukopisu napisanom oko g. 800.—900. Marko Eugenik navagja u svojoj epiklezi po sv. Baziliju samo riječ *ἀναδείξαι*, koja znači isto, što i *ἀποφάνειν* = pokazati. Sam sv. Bazilije služi se ovim izrazom *ἐπὶ τῇ ἀναδείξει*, gdje govori o „riječima prizivanja kod

²⁾ I danas čitamo istu riječ »pokazati« u liturgiji staroslovenskoj sv. Bazilija, ne samo kod sjedinjenih, nego isto tako kod nesjedinjenih. V. Lejturgiarion ili Sluzbenik (g. 1756.) i Malcev, Die göttlichen Liturgien (1890., pg. 224.). Kako je meharitarist Serapion Elias nedavno izvjestio dra. Höllera, Armenci su prije točno preveli *ἀναδείξαι* riječju »zuzanel«, no kasnije istisnuli tu riječ i devet puta podmetnuli »arasc« (faciat).

¹⁾ V. o tom Bock. Die Brotbitte des Vaterunsers, str. 12.—13.

pokazivanja kruha Euharistije...“ Anglikanac Bishop za potvrdu ovog značenja poziva se takogjer na jednu izjavu Teofila aleksandrijskog. 4. Dapače možemo dokazati još i većih promjena obzirom na liturgičnu epiklezu n. pr. u anafori biskupa Serapiona, gdje se druga osoba božanska priziva namjesto treće, i gdje je prema dru. Baumstarku čitava ova molitva tek kasnije uvrštena, jer ova anafora već prije riječi Kristovih spominje jednu epiklezu. U koptskoj i aleksandrijskoj verziji t. zv. liturgije sv. Grgura nazijanskoga upravlja se epikleza na drugu osobu božansku. Tako se dakle može protumačiti, kako su kasnije zamijenili *ἀποφήνη* sa *ποιήση*.³⁾

Dr. Höller pravom upozoruje na činjenicu, da je u novije vrijeme konstatirano više liturgija sa antekonsekratorskom epiklezom. Tako odlomak novo otkrivenog papirus-a iz Balyzeh-a ima epiklezu (*ποίησον*) prije riječi Kristovih, i sva je prilika, da je zadnja riječ toga prekinutog odlomka *Δεόμεθα* početak postkonsekatorske epikleze ili molitve Duhu Sv. za plodove sv. pričesti. Već je g. 1904. dr. Baumstark nagagjao, da je u aleksandrinском obredu epikleza smještena bila prije posvećujućih riječi Kristovih. Isto je tako kardinal Orsi već u 18. stoljeću dokazao više antikonsekatorskih epikleza u nekim istočnim liturgijama. S time se potpuno slaže, što sv. Ćiril jeruzalemski odmah iza kako je trisagion spomenuo, nadovezuje epiklezu (*πύηση*, Catech. myst. 5. n. 7.). Ovdje ne spominje riječi Kristovih već u prijašnjoj katekezi navedenih, nego odmah iza spomenutog prizivanja Duha Svetoga, koje se faktično ostvaruje po konsekatorskim riječima Kristovim, prelazi na obrede postkonsekatorske.

Dr. Höller završuje svoju izvrsnu razpravu ovim zaključcima: 1. Vjerovatno je, da su i ostale istočne liturgije poput nekih egipatskih imale dvostruku epiklezu: antekonsekratorsku, koja bi isprosilala konsekra-

ciju po riječima Kristovim, i postkonsekatorsku, koja bi prizivala Duha Svetoga, da uzmognemo upoznati i iskusiti ovaj kruh kao tijelo Kristovo u plodovima svete pričesti.

2. Odatle se vidi, kako su Grci nekorektno odgovorili papi Eugenu IV. na saboru florentinskom. Izjavili su, da u svojoj epiklezi ne čine ništa drugo nego Latini, koji mole iza konsekracije molitvu: „... lube haec perferri...“

3. Prema tomu čini nam se sigurno, da je Crkva u tri prva stoljeća u postkonsekatorskoj epiklezi vazda samo govorila *ὡς ἀποφήνη* ili *ἀναδέξην*... Ako je Rim kasnije tolerirao bitno promijenjeni tekst epikleze, ne smijemo odatle zaključiti, da je Rim tobože indirektno odobrio nazore onih, koji misle, da su riječi posebne epikleze potrebne za konsekraciju. Proti ovom shvaćanju je Rim vazda prosvjedovao.

4. Makar i apostolska Stolica iz znamenitih razloga izjavila, neka se mlagji tekst epikleze ostavi netaknut, ipak papa Eugen IV. nije prije pristao na željno iščekivanu uniju, nego su Grci javno ispoijedili vjeru svoju, da pretvorba ne biva po riječima posebne epikleze, kako to tekst njezin prividno uči.

Da reknemo i svoju nemjerodavnu o tim četirima zaključcima: Na prvu, treću i četvrtu od ovih izvedenih nauka mislim da će bez odkljevanja pristati svaki katolik, kojigod pozorno slijedi razlaganja dra. Höllera ter ujedno pazi, kako sveti Oci često pod epiklezom razumijevaju čitav konsekatorski čin, što i dr. Höller (str. 66. 132. etc.) po Lingensu ističe, i što je osobito dr. Marković kod pojedinih Otaca upravo klasično dokazao (l. c. 174.—225; 252.—295.) Što se tiče drugog zaključka, razlikovao bih iznegju postanka sadašnje epikleze i pravovjernog tumačenja sadašnjeg oblika njezina. Istina, latinska ona molitva u rimskoj liturgiji nije tako dvoumna, kao što sadašnja epikleza istočnjaka; ali baš zato, jer se i ova mogla na n a k n a d n o u pravovjernom smislu po dogmatskoj i pričesnoj teoriji razumjeti, zato ju papa Eugen IV. nije zabacio, te su i potonji pape zabranili samim sjedinjenim istočnjacima ista promijeniti vlastitim aukturitetom. Prema

³⁾ Drugi zanimljiv primjer nespretnog dodatka u epiklezi liturgije sv. Bazilija veoma nepristano spominje Malcev po Nikodemu, grčkom piscu knjige *Πηδάλιον*. v. Die Liturgien 1894., 90; F. Marković l. c. 257.

tomu scijenim, da dogmatska i pri-
česna teorija ne gube ni sada svu
vrijednost svoju za tumačenje fak-
tične i kroz stoljeća tolerirane epi-
kleze, koju dapače nalazimo i u ne-
kim galikanskim i mozarabskim mi-
sama⁴), premda se ovdje izrazima
„Post mysterium“, „Post pridie“ i
samim sadržajem dotičnih molitava
(V. Marković, l. c. 290.—292.) posve
nedvojbeno posvjedočava, kako je
pretvorba već gotova prije epikleze.
Kraj svega toga zadužio si je dr.
Höller u velike sve prijatelje litur-
gične znanosti i same unije, što je
tako mirno, trijezno i temeljito sa
genetičko-historičnog gledišta osvjet-
lio pitanje epikleze i doista prokrčio
put do svestranog rješenja ovog
gordijskog čvora liturgije.

I. P. Bock D. I.

**Tanquerey Ad. De virtute
iustitiae et de variis statu
obligationibus. Editio
altera. Typis Soc. S. Io. Evang.
(Desclée et Soc.) Romae-Tor-
naci-Parisiis. 1910.**

To je druga sveska Tanquereyeve
Synopsis theol. moralis. Prvu svesku
ocijenio sam u br. 1. „B. S.“ od ove
godine, Ocjenjujući ovu drugu osta-
jem kod prvašnjeg svog suda i mni-
jenja i pohvale za ovo djelo. Prije
svega p. razlaže pojmove pravednosti
i prava i nabroja razne vrsti praved-
nosti i prava (str. 1—11). I tek onda
prelazi na samu stvar — de ipsa ius-
titia. U prvom poglavlju ovoga di-
jela de existentia iuris raspravlja naj-
prije de objecto iuris, gdje je prilikom
prihvatio da prikaže socijalizam.
Izloživši poglavite uzroke današnjega
socijalizma, historijski razvika ove
bludnje, razne oblike njene, postavlja
tezu katoličke nauke i temeljito ju
obrazlaže i potkrjepljuje jakim doka-
zima, odgovara na važnije prigovore
i navodi sredstva, kojima da se pre-
dusretne toj pogubnoj nauci (str. 20
do 53). Raspravljujući de subiecto
iuris govori i de dominio personarum
moralium, de iure consociationis, de
dominio Ecclesie, o čem drugi auk-
tori obično šute. — U drugom po-
glavlju de iniuria raspravlja de cri-
minum causis ac remediis: navodi te-

oriju Lombrosovu de causis criminum
anatomicis, psychologis; spominje
lex haereditatis, nabroja causas soci-
ales, koje uplivaju na zločinca, ali
spominje i sredstva, kojima da se
umanje zločinstva. Ostala gragja je
kao i kod drugih pisaca, osim što se
dulje zabavlja kod samoubijstva raz-
bijajući mnogobrojne isprike, kojima
svijet pokvareni svoje ljude nastoji
oprati od te ljage. U poglavlju tre-
ćem — de restitutione T. je pregledan
i jasan. — Drugi dio rasprave de ius-
titia sadržaje nauku de contractibus.
Tu je u općenitom dijelu, kako i treba,
kratak i odsječen, ali je zato u spe-
cijalnom dijelu opširniji. Kad govori
de loeatione, prihvaća priliku i go-
vori o megjusobnom odnošaju poslo-
davca i radnika (radničko pitanje), te
o normiranju pravedne nadnice ili ra-
dničke plaće. Ovu zaista tešku zadaću
svladava brzo sa enciklikom Leona XIII.
Rerum novarum u ruci. Zanimiv je re-
ferat de collegiis opificum (o radni-
čkim organizacijama), o njihovoj nuždi
i potrebi, a i kako mogu biti na štetu,
ako nisu dobro urejene. Pitanje o
štrajku takogjer pomno izlaže, a za
rješenje nepovoljnih prilika u radni-
čkim slojevima navodi mnoga druga
sredstva, napose kršćanski odgoj mla-
dih radnika, čeličnost i muževnost
starijih, strukovnu naobrazbu svih.
Osim toga razna društva katoličkih
radnika, da ne budu ovisni o orga-
nizacijama socijalističkim, kao i ta-
kova društva, koja su za pripomoć
radnika, n. pr. za izgradnju zdravih
radničkih stanova, osiguravajuća dru-
štva za slučaj nesreće, za slučaj po-
manjkanja posla itd. Opširan je i iscr-
piv traktat de mutuo, o zajmu. — U
raspravi de variis statutum obligatio-
nibus govori o dužnosti roditelja od-
gajati djecu, o dužnosti djece spram
roditelja, o dužnostima gospodara,
služinčadi, podanika itd. Zatim govor
je o dužnostima suca, advokata, lje-
čnika itd. Napokon o dužnostima kle-
rika: općenitim i posebnima, a ovi su
celibat i brevijar. O celibatu donosi
T, opširan historijski pregled, a zatim
navodi razloge, s kojih je Crkva ovaj
zakon uvela; pobija nadalje mnogo-
brojne prigovore protiv celibata i na-
vodi napokon sredstva, koja valja
uporabiti, da se očuva sveta čistoća.
Kod Tanquerey-a imade doduše mno-
go toga, što spada u crkveno pravo,

⁴) V. n. pr. Marković l. c. 265.—267.